

FAŁSZYWI PRZYJACIELE W PRZEKŁADZIE POLSKIEJ I NIEMIECKIEJ TERMINOLOGII PRAWNEJ I PRAWNICZEJ

Katarzyna SIEWERT, dr

Instytut Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
ul. Grabowa 2, 85-601 Bydgoszcz
katarzynasiewert@wp.pl

Abstrakt: Terminem „fałszywi przyjaciele tłumacza” określa się jednostki leksykalne występujące w dwóch językach w identycznej lub podobnej formie graficznej i/lub fonetycznej, lecz różniące się znaczeniem. To podobieństwo formalne stwarza ryzyko ich błędnego użycia nie tylko przez osoby uczące się języka obcego, lecz także przez osoby zawodowo zajmujące się przekładem, zwłaszcza przez tłumaczy mających mniejsze doświadczenie. Fałszywi przyjaciele tłumacza stanowią szczególnie niebezpieczeństwo w przekładzie tekstów z dziedziny prawa, ponieważ błędne tłumaczenie może niekiedy prowadzić do nieporozumień o daleko idących konsekwencjach, a mianowicie do błędnej interpretacji w wyniku zniekształcenia komunikatu w języku docelowym. Celem artykułu jest przedstawienie konkretnych przykładów fałszywych przyjaciół, które mogą stanowić pułapki terminologiczne dla niedoświadczonego tłumacza polskich i niemieckich specjalistycznych tekstów prawnych i prawniczych.

‘FALSE FRIENDS’ IN POLISH-GERMAN TRANSLATION OF LEGAL TERMINOLOGY

Abstract: The term ‘false friends’ refers to lexical units appearing in two languages in identical or similar graphic or phonetic form, but differing in meaning. Such a formal similarity creates a risk of incorrect usage not only by foreign language learners, but also inexperienced translators. The translator’s false friends are particularly dangerous in the translation of legal texts because incorrect translation may sometimes lead to misunderstandings with very serious consequences as a result of distortion of the message in the target language. The present paper aims to show chosen examples of the translator’s false friends which could be terminological traps waiting for inexperienced translators of Polish and German legal texts.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że problem *fałszywych przyjaciół* jest ważnym zagadnieniem, na które nauczyciel języka obcego powinien zwrócić szczególną uwagę, ponieważ ryzyko błędnego użycia znajomo brzmiącego lub wyglądającego leksemu jest niezwykle duże (Kuczyński 2003, 279; Rajnik 1987, 15). Ryzyko to dotyczy zarówno osób uczących się języka obcego, jak też osób zawodowo zajmujących się przekładem, zwłaszcza początkujących tłumaczy. Błędne decyzje podejmowane w procesie przekładu mogą prowadzić do niekiedy zabawnych sytuacji oraz nieporozumień, które – jak pisze

Christoph Schatte – stwarzają nowe bariery komunikacyjne (por. Schatte 1990, 93). W przekładzie tekstów zawierających terminologię prawną i prawniczą sytuacja taka jest szczególnie niebezpieczna, ponieważ błędne tłumaczenie może być źródłem nieporozumień mających poważne konsekwencje. Chodzi mianowicie o złą interpretację tekstu w wyniku zniekształcenia komunikatu w języku docelowym, która może pociągać za sobą negatywne skutki prawne, a czasem i dolegliwe skutki finansowe. O tym, iż również w terminologii prawnej i prawniczej nie jest to zjawisko rzadkie, może świadczyć fakt, że materiał badawczy wyekscerpowany z pierwszego tomu niemiecko-polskiego „Słownika języka prawniczego i ekonomicznego” pod redakcją Aliny i Agnieszki Kilian, będący podstawą niniejszego opracowania, obejmuje 1496 par leksemów, które – przyjmując szerokie ujęcie definicyjne – można zaliczyć do *falszywych przyjaciół* w relacji język niemiecki-język polski. Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na ten problem i być może zainicjowanie dokładniejszych prac badawczych poświęconych temu zjawisku w aspekcie przekładu terminologii prawnej i prawniczej.

Polski termin *falszywi przyjaciele* to kalka językowa francuskiego terminu *faux amis*, który w 1928 r. stworzyli dwaj francuscy językoznawcy Maxime Koessler i Jules Deroquigny, autorzy książki pt. „Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais”, której podtytuł brzmiał „Conseil aux traducteurs”, czyli „Rady dla tłumaczy”. Publikacja ta ukazała się przede wszystkim z myślą o tłumaczach i wpisywała się w krąg literatury przekładoznawczej (por. Albrecht 2005, 133). Dzisiaj *falszywym przyjaciółom* poświęca się dużo uwagi w dydaktyce języków obcych oraz w językoznawstwie kontrastywnym (por. Koller 2011, 226; Lipczuk 1992, 139). W literaturze przedmiotu powszechnie spotyka się termin *faux amis* oraz jego kalki w innych językach (ang. *false friends*, niem. *falsche Freunde*, wł. *falsi amici*, hiszp. *falsos amigos*). Wydaje się, że termin ten zyskał stałe miejsce zwłaszcza w niemieckiej terminologii językoznawczej, o czym mogą świadczyć hasła zamieszczone w leksykonach językoznawczych Glücka (2000) i Bußmann (2008). *Falszywych przyjaciół* nie notuje natomiast Polański (2003) w polskim kompendium wiedzy z zakresu językoznawstwa. Termin *faux amis*, jego obcojęzyczne odpowiedniki, jak i jego dłuższa forma *faux amis du traducteur* (ang. *translator's false friends*, pol. *falszywi przyjaciele tłumacza*, niem. *falsche Freunde des Übersetzers*, itd.) są przedmiotem krytyki z uwagi na nieprecyzyjność nazwy oraz przede wszystkim ze względu na to, że określenie to jest mało naukowe (por. Lipczuk 1989, 45; Lipczuk 1992, 139). Natomiast pod adresem *faux amis du traducteur* i zwłaszcza jego odpowiedników w języku angielskim i niemieckim wysuwany jest zarzut, że ograniczają one ten problem tylko do środowiska tłumaczy pisemnych, wyłączając tym samym osoby uczące się języków obcych, nauczycieli języków obcych oraz tłumaczy ustnych. Dlatego też badacze zajmujący się tym zjawiskiem zaproponowali inne terminy, czego wynikiem jest brak jednolitości terminologicznej. W polskojęzycznej literaturze przedmiotu można spotkać na przykład takie określenia jak *aprosymatyzm*, *heterofemia międzyjęzykowa*, *heterosemia międzyjęzykowa*, *homonimia międzyjęzykowa*, *relacja mylących podobieństw międzyjęzykowych*, *pułapki leksykalne*, *wyraży zdradliwe*, *falsiekwiwalencja międzyjęzykowa*, *pseudoekwivalenty*, *paronimia międzyjęzykowa*, *tautonimy*, *zdradliwe wyraży*, *złudne odpowiedniki*, *zwodnicze odpowiedniki*, *zwodnicze ekwiwalenty leksykalne*, a w literaturze niemieckojęzycznej m. in. *zwischen sprachliche Homonyme*, *Inter-Homonyme*,

interlinguale Homonyme, interlinguale Paronyme, interlinguale Analogismen, lexikalische Scheinentitäten, scheinbare Äquivalente, Pseudoäquivalente, Pseudointernationalismen, irreführende Fremdwörter, Tautonyme (por. Kuczyński 2003, 258-260; Lipczuk 2000, 13; Lukszyn 1998, 85). Krytyczne analizy tych propozycji terminologicznych przeprowadzone m. in. przez Zygmunta Grosbarta, Ryszarda Lipczuka i Jürgena Mertensa wykazały, że również i te nazwy nie są w pełni adekwatne (por. Kuczyński 2003, 260-262; Lipczuk 1987, 64-69; Lipczuk 1989, 45-47). Warto w tym miejscu jednak zauważyć, że przedstawiona powyżej heterogeniczność terminologiczna wskazuje na wielonurtowość badań oraz na różne perspektywy badawcze.

Trwające już od ponad 80 lat badania nie tylko nie rozstrzygnęły kwestii terminologicznych, lecz nie przyniosły także odpowiedzi na pytanie, co należy rozumieć pod pojęciem *falszywych przyjaciół*. W ciągu tych lat badacze zaproponowali wiele różnych definicji. W literaturze przekładoznawczej *faux amis* definiuje się jako „występujące w dwóch różnych językach wyrazy, które są formalnie podobne, ale mają różne znaczenia” (Lukszyn 1998, 85). Podobne ujęcie definicyjne proponuje Teresa Tomaszkiwicz w „Terminologii tłumaczenia”: „Słowo w danym języku, które z punktu widzenia morfologicznego i ortograficznego wygląda lub brzmi podobnie jak słowo w innym języku, ale jego całkowite znaczenie leksykalne lub jedno z nich jest zupełnie inne” (Tomaszkiwicz 2006, 39). W dalszej części artykułu hasłowego znajdują się dodatkowo dwie uwagi, a mianowicie, że *falszywi przyjaciele* mogą być homografami, czyli formami o identycznej pisowni, lecz różnić się brzmieniem i tym samym znaczeniem, np. niem. *Dom* (pol. *katedra*) i pol. *dom*, oraz że termin ten występuje najczęściej w liczbie mnogiej. Przytoczone tutaj definicje prezentują wąskie ujęcie problemu, gdyż nie obejmują one np. stałych związków wyrazowych, które również mogą stanowić pułapki językowe. Niemiecki frazeologizm *passen wie die Faust aufs Auge* ma dwa znaczenia, które są wobec siebie przeciwstawne, a mianowicie ‘überhaupt nicht passen’ i ‘sehr gut, ganz genau passen’ (Duden Redewendungen 2002, 567). W związku z tym polski frazeologizm *coś pasuje jak pięść do oka* („coś do czegoś w ogóle nie pasuje”) (Kłosińska, Sobol, Stankiewicz 2005, 358) nie będzie w każdym kontekście jego właściwym odpowiednikiem.

W pracach z zakresu językoznawstwa panuje większa różnorodność, jeśli chodzi o próby definicyjnego określenia *falszywych przyjaciół*. Obszernego przeglądu historycznego, terminologicznego i definicyjnego dokonał Ernest Kuczyński (2003), który omówił m. in. przyczynki Günthera Haenscha, Helmuta Kühnela, Jerzego Weñny, Gerda Wotjaka, Erwina Reiner, Ryszarda Lipczuka (Kuczyński 2003, 262-276). Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto rozumienie i klasyfikację *faux amis* zaproponowane przez Ryszarda Lipczuka. Według tego polskiego językoznawcy można wyróżnić szeroką i wąską definicję *falszywych przyjaciół*. W szerokim rozumieniu termin ten obejmuje poniżej opisane grupy wyrazów (por. Lipczuk 1992, 139; Lipczuk 2000, 14). Przykłady terminów prawnych i prawniczych pochodzą z przeprowadzonej analizy wspomnianego już słownika pod redakcją Aliny i Agnieszki Kilian:

- 1) wyrazy występujące w dwóch (lub więcej) językach, mające identyczną lub podobną formę (graficzną i/lub fonetyczną), lecz różne znaczenia, ten typ wyrazów określany jest mianem tautonimów, np. pol. *komunikacja* (1. ‘przewożenie ludzi

- i towarów na określonej trasie’, 2. ‘porozumiewanie się, przekazywanie myśli, informacji’ i niem. *Kommunikation* (tylko znaczenie 2 wyrazu polskiego); w dziedzinie prawa tę grupę reprezentuje na przykład para terminów niem. *Akkord* (1. ‘ugodowe porozumienie przy sprzecznych interesach lub roszczeniach’; 2. ‘praca, w której wynagrodzenie zależy od ilości/jakości wykonanej pracy’) i pol. *akord* (tylko znaczenie 2 niemieckiego wyrazu), więcej przykładów znajduje się w drugiej części artykułu,
- 2) wyrazy o tym samym znaczeniu, ale różnej pisowni, np. niem. *Aggression* – pol. *agresja* – fr. *agression*, niekiedy pisowni bardzo zaskakującej jak w przypadku niem. *Krokodil* – wł. *cocodrillo*, przykłady z dziedziny prawa to niem. *Indossant* i pol. *indosant* (terminy oznaczające posiadacza weksla lub czeku przekazującego go innej osobie, różniące się pisownią podwójnego *s*) oraz niem. *Affekt* – pol. *afekt*, niem. *Allonge* – pol. *alonż*, niem. *Boykott* – pol. *bojkot*, niem. *Delkreder* – pol. *del credere*, niem. *Exterritorialität* – pol. *eksterytorialność*, niem. *Interpellant* – pol. *interpelant*, niem. *Konnossement* – pol. *konosament*, niem. *Novelle* – pol. *nowela*, niem. *Parität* – pol. *parytet*, niem. *Parzelle* – pol. *parcela*, niem. *Prokurist* – pol. *prokurent*, niem. *Prozess* – pol. *proces*, niem. *Rediskont* – pol. *redyskonto*, niem. *Remittent* – pol. *remitent*, niem. *Spediteur* – pol. *spedytor*, niem. *Viktologie* – pol. *wiktymologia*, niem. *Zedent* – pol. *cedent*, itd.
 - 3) wyrazy z nietypowymi różnicami w zakresie wymowy, np. niem. *Typ* [ty:p] – pol. *typ* [tɨp], niem. *Yacht* [jaxt] – wł. *yacht* [jot], w słowniku prawniczym niemiecko-polskim pary takie występują bardzo rzadko: niem. *Bankier* [ban'kiɛ:] – pol. *bankier* [bankier], niem. *Kupon* [ku'põ:] – pol. *kupon* [kupon] (terminy oznaczające dokument uprawniający posiadacza do otrzymania dywidendy lub odsetek; w tym miejscu należy zauważyć, że w Austrii wymowa tego terminu jest podobna do wymowy polskiej [ku'po:n]), niem. *Prototyp* ['prototy:p] – pol. *prototyp* [prototɨp], niem. *Spekulant* [ʃpekul'ant] – pol. *spekulant* [spekulant], niem. *Stadium* ['ʃtadium] – pol. *stadium* [stadium],
 - 4) wyrazy o różnych cechach gramatycznych: rzeczowniki o różnym rodzaju gramatycznym, np. niem. *das Referat* – pol. (*ten*) *referat*, przykłady par wyekscerpowanych ze słownika prawniczego reprezentujących tę grupę to niem. *das Clearing* – pol. (*ten*) *clearing*, niem. *das Dumping* – pol. (*ten*) *dumping*, *die Holding* – pol. (*ten*) *holding*, niem. *das Notariat* – pol. (*ten*) *notariat*, niem. *das Oligopol* – pol. (*ten*) *oligopol*, niem. *das Parkett* – pol. (*ten*) *parkiet* w odniesieniu do giełdy papierów wartościowych (z punktu widzenia znaczenia w języku ogólnym tę parę leksemów należy zaliczyć do tautonimów), niem. *das Parlament* – pol. (*ten*) *parlament*, niem. *das Produkt* – pol. (*ten*) *produkt*, niem. *die Region* – pol. (*ten*) *region*, podwójny rodzaj w języku niemieckim: niem. *der* lub *das Skonto* – pol. (*to*) *skonto*, termin niemiecki odmienia się, a termin polski jest nieodmienny: niem. *Alibi* – pol. *alibi*, i niem. *Dementi* – pol. *dementi*, niem. *Kosten*, rzeczownik, który w przeciwieństwie do pol. *koszty* nie występuje w liczbie pojedynczej,
 - 5) wyrazy różniące się strukturą słowotwórczą, np. niem. *absurd* – pol. *absurdalny*, pary terminów z dziedziny prawa to przede wszystkim przymiotniki: niem. *autark* – pol. *autarkiczny*, niem. *bilateral* – pol. *bilateralny*, niem. *kommunal* – pol.

komunalny, niem. *multilateral* – pol. *multilateralny*, niem. *souverän* – pol. *suwerenny*, niem. *unilateral* – pol. *unilateralny*, rzeczowniki reprezentuje para niem. *Indossament* i pol. *indos*,

- 6) wyrazy o różnej formie niesłusznie uchodzące za swoje semantyczne odpowiedniki, np. niem. *groß* – pol. *duży*, przykładem takich terminów mogą być niem. *Diebstahl* – pol. *kradzież*, niem. *Eigentum* – pol. *własność*, niem. *Besitz* – pol. *posiadanie*, niem. *töten* – pol. *zabijać*,
- 7) wyrazy o tej samej strukturze słowotwórczej, ale innej postaci graficzno-fonetycznej i różnych znaczeniach, np. niem. *überhören* (‘coś słyszeć, ale nie reagować na to’) i ang. *to overhear* (‘usłyszeć coś przypadkowo’), analiza słownika prawniczego nie wykazała terminów prawnych i prawniczych spełniających to kryterium,
- 8) frazeologizmy o podobnej strukturze formalnej, różniące się znaczeniami, np. pol. *biała śmierć* (1. ‘narkotyki, zwłaszcza kokaina’; 2. ‘cukier, zwłaszcza wtedy, gdy używany jest w zbyt dużych, szkodzących zdrowiu ilościach’; 3. ‘śniegi i lody grożące życiu, będące przyczyną śmierci’) i niem. *der weiße Tod* (tylko w znaczeniu 3. polskiego wyrażenia), w słowniku prawniczym nie stwierdzono odpowiednich frazeologizmów terminologicznych,
- 9) wyrazy tego samego języka, które w różnych okresach historycznych wykazują odmienne znaczenia, np. niem. *Weib* (dawniej znaczenie neutralne, obecnie pejoratywne), z terminologii prawnej i prawniczej można podać następujące przykłady: niem. *Ratifikation*, od XVI do XIX w. termin ten oznaczał zatwierdzanie wszelkich umów, natomiast w XIX w. nastąpiło zawężenie znaczenia do zatwierdzania umów międzynarodowych, przy czym od XX w. *Ratifikation* jest wypierany przez *Ratifizierung* (por. Köbler 1995, 325-326); pol. *ławnik*, w XIII-XVIII w. terminem tym określano członka sądów miejskich i wiejskich prawa niemieckiego, wybieranego przez radę lub nominowanego przez pana, w okresie Księstwa Warszawskiego był to organ pomocniczy przy prezydencie municypalnym i burmistrzu, później w latach 1919-1939 *ławnik* oznaczał członka zarządu gminy lub miasta, a obecnie *ławnik* to członek sądu w procesie karnym (por. Hołyst 2005, 418-419), natomiast niemiecki termin *Konkurs*, który do 1.01.1999 r. funkcjonował w niemieckim prawie upadłościowym i oznaczał ‘postępowanie sądowe, w którym miało nastąpić zaspokojenie wierzycieli w drodze egzekucji majątku dłużnika’, został usunięty z systemu prawa niemieckiego i zastąpiony terminem *Insolvenz*.

Faux amis w wąskim znaczeniu to według Ryszarda Lipczuka tylko tautonimy, które badacz ten uznaje za najważniejszą grupę w ramach *falszywych przyjaciół*, gdyż ich niewłaściwe użycie może prowadzić do zakłóceń komunikacji językowej (por. Lipczuk 2000, 14). Również z punktu widzenia przekładu tekstów zawierających terminologię prawną i prawniczą grupa ta zasługuje na szczególną uwagę, gdyż błędny przekład wynikający z podobieństwa formalnego i interlingwalnych różnic semantycznych – jak wspomniano już na wstępie – może nieść ze sobą bardzo poważne skutki prawne. Dlatego też dalsza część niniejszego artykułu, której celem jest wskazanie interlingwalnych różnic semantycznych istotnych dla pracy tłumacza, koncentruje się właśnie na tautonimach. Rozbieżności semantyczne, które stanowią potencjalne pułapki terminologiczne, zostaną

przedstawione na przykładach konkretnych terminów pogrupowanych według pięciu podstawowych typów interligwalnych relacji semantycznych wyróżnionych przez Ryszarda Lipczuka (1985, 1987), tj. prywatności, inkluzji, ekwipolencji, kontraryczności i ekskluzji. Taki sposób prezentacji materiału badawczego pozwala na ukazanie również częściowej ekwiwalencji, która istnieje między terminem niemieckim i jego polskim odpowiednikiem oraz braku tej relacji (por. Arntz, Picht, Mayer 2002, 152-153).

Oto poszczególne typy relacji semantycznych zilustrowane przykładami terminów prawnych i prawniczych, pochodzących z przeanalizowanego materiału badawczego (znaczenia poszczególnych terminów pochodzą z polskich i niemieckich kompediów wiedzy o prawie zamieszczonych w spisie literatury):

(i) Relacja prywatności: termin w jednym z języków wykazuje więcej znaczeń niż jego odpowiednik w drugim języku.

Zarówno niemiecki termin *Akkreditiv*, jak i polski termin *akredytywa* wykazują znaczenie pisemnego zobowiązania banku otwierającego akredytywę na zlecenie innej osoby (zleceniodawcy akredytywy), w którym bank zobowiązuje się do spełnienia pewnego świadczenia na rzecz osoby trzeciej na warunkach ustalonych przez zleceniodawcę. Niemiecki termin ma dodatkowe znaczenie, którego polski termin nie posiada, a mianowicie 'list uwierzytelniający przedstawiciela dyplomatycznego'.

Podobna różnica zachodzi w przypadku przytaczanego już powyżej niem. *Akkord* i pol. *akord* oraz w przypadku takich par terminów, jak niem. *akkreditieren* – pol. *akredytować* ('udzielić przedstawicielowi dyplomatycznemu, prasowemu jakiegoś państwa uprawnień do pełnienia funkcji w obcym państwie, lub przy organizacji międzynarodowej' oraz dodatkowe znaczenie terminu niemieckiego: 'udzielić kredytu').

Inny przykład to para terminów niem. *Dispens* (1. 'zezwolenie administracyjne o wyjątkowym charakterze'; 2. 'zezwolenie na zawarcie małżeństwa') i pol. *dyspensa* ('zwolnienie od obowiązku przestrzegania ustawy kościelnej w konkretnym wypadku (np. przeszkody do zawarcia małżeństwa)'). W tym miejscu warto zwrócić uwagę na to, że w prawie niemieckim termin *Dispens* jest rodzaju męskiego, natomiast w prawie austriackim rodzaju żeńskiego.

Polski termin *descendent* podobnie jak niemiecki *Deszendent* oznacza krewnego w linii zstępnej, przy czym w stosunku do niemieckiego posiada dodatkowe znaczenie, a mianowicie 'produkt wypierany z rynku przez produkty nowocześniejsze, modniejsze czy tańsze'. W porównaniu z niemieckim terminem *Kodex* dodatkowe znaczenie wykazuje także polski termin *kodeks*. Oba oznaczają zbiór norm, zasad, reguł obowiązujących w określonej dziedzinie, ale *kodeks* to również zbiór usystematyzowanych i opartych na wspólnych zasadach przepisów, dotyczących jednej gałęzi prawa.

Präsident i *prezydent* oznaczają głowę państwa. *Präsident* dodatkowo oznacza przewodniczącego jakiejś instytucji, organizacji czy zgromadzenia oraz przedstawiciela i administratora szkoły wyższej. Natomiast mianem *prezydent* określa się w Polsce również burmistrza większego miasta. Z powyższego wynika, że zarówno *Präsident* jak i *prezydent* zawierają dodatkowo jedno odmienne znaczenie.

Ciekawym przykładem są niem. *Karenz* i pol. *karencja*. Oba terminy są używane w znaczeniu okresu od zawarcia umowy ubezpieczeniowej do chwili nabycia praw do świadczeń ubezpieczeniowych'. Oba wykazują dodatkowo jedno znaczenie, które nie występuje w drugim języku: niemiecki termin oznacza w prawie pracy okres,

w którym byłego pracownika obowiązuje zakaz konkurencji, a termin polski – okres od udzielenia kredytu do terminu płatności pierwszej raty. Również w prawie austriackim funkcjonuje termin *Karenz*, ale ma on zupełnie inne znaczenie, a mianowicie ‘urlop bezpłatny’. W przypadku pary terminów prawa polskiego i prawa austriackiego nie występuje relacja ekwiwalencji, lecz omówiona poniżej relacja ekсклюzy (pkt 5).

(ii) Relacja inkluzji: jedno ze znaczeń w jednym języku ma szerszy zakres niż jego odpowiednik w drugim języku.

Zarówno niem. *Fracht*, jak i pol. *fracht* są używane w znaczeniu opłaty za przewóz ładunku. W prawie niemieckim termin ten ma jednak szerszy zakres znaczeniowy, ponieważ opłata ta dotyczy przewozu ładunku drogą lądową, wodną i powietrzną. W języku polskim *fracht* to tylko opłata przysługująca przewoźnikowi morskemu.

Do relacji inkluzji można również zaliczyć parę terminów niem. *Klient* i pol. *klient*, gdzie oba oznaczają osobę powierzającą swoje sprawy adwokatowi, firmie doradczej. Leksem polski określa dodatkowo osobę załatwiającą swoje sprawy w biurze, korzystającą z usług jakiegoś przedsiębiorstwa oraz kupującą w sklepie.

Termin *akcjonariusz* ma w języku polskim szersze znaczenie, ponieważ określa on zarówno akcjonariusza spółki akcyjnej, jak i akcjonariusza spółki komandytowo-akcyjnej. *Aktionär* to tylko akcjonariusz spółki akcyjnej. Podobna sytuacja występuje w przypadku pary terminów niem. *Dividende* i pol. *dywidenda*, z których polski termin wykazuje znaczenie szersze, ponieważ obejmuje on zarówno zysk spółki akcyjnej, jak i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Wypłatę zysku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością określa się terminem *Gewinnausschüttung*.

(iii) Relacja kontraryczności: terminy w obu językach wykazują znaczenia przeciwstawne.

Typowym i często cytowanym przykładem tej relacji jest para terminów niem. *Kriminalist* i pol. *kryminalista* (por. Lipczuk 1985, 65). *Kriminalist* to funkcjonariusz policji kryminalnej oraz – w coraz rzadziej używanym znaczeniu – karnista, specjalista w zakresie prawa karnego. Natomiast polskim wyrazem *kryminalista* określa się człowieka popełniającego przestępstwo.

Za terminy, między którymi zachodzi relacja kontraryczności, można uznać niem. *Diversion* i pol. *dywersja*. Terminem *Diversion* określa się reakcję państwa na czyn zabroniony, która wyraża się w odstąpieniu od ścigania sprawcy na rzecz jego resocjalizacji lub rozwiązania konfliktu będącego przyczyną tego czynu. W prawie polskim *dywersja* to działalność ukierunkowana na osłabienie mocy obronnej państwa lub ducha obronnego społeczeństwa.

(iv) Relacja ekwipolencji: znaczenia terminów pokrywają się częściowo, lecz oprócz tego pewne elementy znaczeniowe istnieją tylko w jednym, a inne tylko w drugim z języków.

W porównaniu z polskim terminem *kombant* (‘uczestnik działań wojennych’) znaczenie niemieckiego terminu *Kombattant* obejmuje dodatkowe elementy znaczeniowe, ponieważ *Kombattant* to ‘członek oddziałów wojskowych, które według prawa międzynarodowego mają wyłączne prawo do prowadzenia działań bojowych’.

Do tej kategorii relacji semantycznych można zakwalifikować niem. *Konzession* i pol. *koncesja*. Oba terminy określają akt administracyjny uprawniający do wykonywania określonej działalności gospodarczej. *Koncesja* zawiera dodatkowe elementy znaczeniowe, które nie występują w znaczeniu terminu niemieckiego. Chodzi bowiem o działalność gospodarczą objętą monopolem, która dotyczy kluczowych, strategicznych dla państwa sektorów gospodarki. Elementem znaczeniowym niem. *Konzession*, który nie wchodzi do znaczenia terminu polskiego, jest spełnienie określonych warunków osobistych i rzeczowych.

(v) Relacja ekсклюzy: znaczenia terminów wykluczają się, ponieważ nie mają wspólnych elementów znaczeniowych.

Niemiecki termin *Proband* oznacza oprócz uczestnika testu również osobę zwolnioną warunkowo z odbywania kary. *Proband* w języku polskim to kandydat do zakonu w okresie probacji, inaczej nowicjusz. Innymi przykładami są niem. *Amortisation* (1. ‚spłata zobowiązania’; 2. ‚umorzenie akcji lub udziałów’) – pol. *amortyzacja* (‚wartość zużytych w danym okresie środków trwałych’), niem. *Effekten* (‚papiery wartościowe, walory’) – pol. *efekty* (‚skutki jakiegó przyczyny, rezultaty, wyniki’), niem. *Etat* (‚budżet’) – pol. *etat* (‚stała posada, stanowisko służbowe z płacą przewidzianą w budżecie danej instytucji’), niem. *Idemnität* (‚niemożność pociągnięcia do odpowiedzialności parlamentarzysty za działania wynikające z wykonywania mandatu’) – pol. *indemnizacja* (‚odszkodowanie, wynagrodzenie strat i szkód’), niem. *Valorisation* (‚wpływ państwa na utrzymanie poziomu cen’) – pol. *waloryzacja* (‚zwiększenie świadczenia pieniężnego w przypadku zmniejszenia jego siły nabywczej na skutek spadku wartości pieniądza’).

Poważna pułapka terminologiczna czyha na tłumacza w przypadku niem. *Obduktion* i pol. *obdukcja*, ponieważ polski termin oznacza ‚ogłędziny osoby w postępowaniu dowodowym, które polegają na stwierdzeniu ogólnego stanu zdrowia ze szczegółowym opisem umiejscowienia i rozległości obrażeń ciała’, natomiast termin niemiecki odnosi się tylko do sądowo-lekarskiej sekcji zwłok. Jako niemiecki odpowiednik pol. *obdukcja* można zaproponować *Untersuchung*.

Z punktu widzenia powittgensteinowskiego rozumienia znaczenia jako reguł użycia istotnym komponentem znaczenia jest również takie użycie leksemów, które pozwala wyrazić np. określony stosunek emocjonalny do czegoś/kogoś (np. *bachor*, *skarb*), jak i użycie wskazujące na to, iż dany leksem jest używany tylko na danym obszarze, np. w Austrii czy Szwajcarii, tylko w języku potocznym, czy też wyłącznie w języku specjalistycznym. Dotyczy to również częstego lub rzadkiego użycia wyrazów i ich związków (por. Lipczuk 2000, 14-15). Z uwagi na to, że język niemiecki jest językiem policentrycznym, w odniesieniu do terminów prawnych i prawniczych istotne znaczenie ma użycie określonego terminu na danym obszarze. W tym kontekście istotna jest też aktualność użycia.

Terytorialne zróżnicowanie użycia terminów można zilustrować na przykładzie niem. *Advokat*. Termin ten jest dziś powszechnie używany w Szwajcarii, natomiast w Niemczech jest uważany za wyraz przestarzały, który został zastąpiony terminem *Rechtsanwalt*. W Austrii na określenie egzekucji roszczeń w drodze zajęcia używa się terminu *Exekution*, który w języku prawa niemieckiego uważa się za termin przestarzały. W obecnie obowiązującym prawie niemieckim terminowi *Exekution* odpowiada *Zwangsvollstreckung*. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku niem. *Jurisdiktion*,

któremu w prawie polskim odpowiada *jurysdykcja*. Termin *Jurisdiktion* jest używany w Austrii, natomiast w Niemczech częściej spotyka się termin *Gerichtsbarkeit*. *Faktura* funkcjonuje w Austrii i w Szwajcarii, a w Niemczech to termin przestarzały. W Austrii na określenie budżetu państwa używa się terminu *Budget*, w Niemczech terminu *Haushalt*.

Aspekt aktualności użycia ilustruje para terminów niem. *Arrest* – pol. *areszt*. Termin niemiecki w znaczeniu ‚pozbawiać kogoś wolności osobistej, uwięzić kogoś’ był używany od XVII w., a we współczesnym języku prawnym został częściowo zastąpiony terminem *Haft*. *Arrest* jest dziś używany w znaczeniu zajęcia zabezpieczającego roszczenia pieniężne oraz krótkotrwałego pozbawienia wolności stanowiącego środek wychowawczy, który stosuje się wobec nieletnich. Polski termin *areszt* jest natomiast powszechnie używany i jest określeniem kary wiążącej się z pozbawieniem wolności, orzekanej za popełnienie wykroczenia, która trwa najmniej 5, a najwyżej 30 dni. Odwrotna sytuacja występuje w przypadku niem. *Prinzipal* – pol. *pryncypał*. *Prinzipal* jest nadal w użyciu w znaczeniu ‚szef firmy’, natomiast *pryncypał* jest w tym znaczeniu wyrazem przestarzałym.

Przedstawione powyżej typy *falszywych przyjaciół* oraz różnego rodzaju relacje semantyczne zachodzące między nimi pokazują, jak ważna jest znajomość terminologii w tłumaczeniu tekstów prawnych i prawniczych, szczególnie w przypadku terminów, które w dwóch językach mają identyczną lub podobną formę. Biorąc pod uwagę niejednokrotnie znaczne interlingwalne różnice semantyczne, których nieznanostwo stanowi potencjalne źródło błędnego tłumaczenia, *falszywi przyjaciele* powinni być obowiązkowym elementem kształcenia tłumaczy specjalizujących się w przekładzie tekstów prawnych i prawniczych. Cenną inicjatywą byłoby opracowanie polsko-niemieckiego i niemiecko-polskiego słownika *faux amis* występujących w terminologii prawnej i prawniczej, ponieważ taki słownik stanowiłby nieocenioną pomoc dla tłumaczy, zwłaszcza jeśli uwzględniłby również płaszczyznę zdania, tekstu, jak i dyskursu.

Bibliografia

- Albrecht, Jörn. 2005. *Übersetzung und Linguistik. Grundlagen der Übersetzungsforschung*, t. 2. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Alpmann-Pieper, Annegerd, Alpmann Josef A., Krüger, Rolf, Wüstenbecker, Horst, red. 2010: *Alpmann Brockhaus. Studienlexikon Recht*. München: C. H. Beck.
- Arntz, Reiner, Picht, Heribert, Mayer, Felix. 2002. *Einführung in die Terminologearbeit*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag.
- Bußmann, Hadumod, red. 2008. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Creifelds, Carl. 2002. *Rechtswörterbuch*, München: C. H. Beck.
- Duden Redewendungen*. 2002. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Duden Deutsches Universalwörterbuch*. 2007. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Glück, Helmut, red. 2000. *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart, Weimar: J. B. Metzler.
- Hołyst, Brunon, red. 2005. *Wielka encyklopedia prawa*. Warszawa: Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza Sp. z o.o.
- Kalina-Prasznic, Urszula, red. 2004. *Encyklopedia prawa*. Warszawa: C. H. Beck.
- Kilian, Alina, Kilian, Agnieszka. 2009. *Słownik języka prawniczego i ekonomicznego.T. 1. Niemiecko-polski*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business.
- Kłosińska, Anna, Sobol, Elżbieta, Stankiewicz, Anna, red. 2005. *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Köbler, Gerhard. 1995. *Etymologisches Rechtswörterbuch*. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Koller, Werner. 2011. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Tübingen, Basel: A. Francke Verlag.
- Kuczyński, Ernest. 2003. Ein Diskurs zu geschichtlichen, terminologischen und definatorischen Fragen der „falschen Freunde des Übersetzers“. W *Orbis Linguarum*: 24: 255-280.
- Lietz, Gero. 2006. „Deutsch-polnisches Kriminalistenseminar“. ‚Falsche Freunde‘ im Fremdsprachenunterricht. W *Convivium. Germanistisches Jahrbuch Polen*. Bonn: DAAD. 321-345.
- Lipczuk, Ryszard. 1985. Semantische Relationen im Bereich der lexikalischen Tautonyme im Deutschen und Polnischen. W *Studien zum polnisch-deutschen Sprachvergleich 2*, red. Szulc, Aleksander, 61-72. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Lipczuk, Ryszard. 1987. *Verbale Tautonyme lateinischer Herkunft in deutsch-polnischer Relation. Ein Beitrag zur semantischen Beschreibung nach dem gebrauchstheoretischen Ansatz*. Göppingen: Kümmerle Verlag.
- Lipczuk, Ryszard. 1989. Zum Problem der „falschen Freunde des Übersetzers“. W *Theorie und Praxis der deutsch-polnischen Konfrontation und Translation*, red. Kałny, Andrzej, 41-52. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie.
- Lipczuk, Ryszard. 1992. Internacjonalizmy a „falszywi przyjaciele tłumacza“. W *Kontakty języka polskiego z innymi językami na tle kontaktów kulturowych. Język a kultura*, t. 7, red. Maćkiewicz, Jolanta, Siatkowski, Janusz, 135-143. Wrocław: Wiedza o Kulturze.

- Lipczuk, Ryszard. 2000. „Falszywi przyjaciele tłumacza” w słownikach niemiecko-polskich. W *Problemy frazeologii i leksykografii*, red. Kątny, Andrzej, Hejwowski, Krzysztof, 13-21. Olecko: Wszechnica Mazurska.
- Lipczuk, Ryszard, Bilut-Homplewicz, Zofia, Kątny, Andrzej, Schatte, Christoph. 1995. *Niemiecko-polski słownik tautonimów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lukszyn, Jurij, red. 1998. *Tezaurus terminologii translatorycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Maćkiewicz, Jolanta. 1984. Co to są tzw. internacjonalizmy? W *Język Polski* 64: 176-184.
- Markhardt, Heidemarie. 2010. *Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.
- Polański, Kazimierz, red. 2003. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rajnik, Eugeniusz. 1987. *Tautonyme Personenbezeichnungen im Dänischen und Polnischen. Eine kontrastive Studie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Schatte, Christoph. 1990. Internationalismen und „falsche Freunde” in den Lexika des Deutschen und Polnischen. W *Internationalismen. Studien zur interlingualen Lexikologie und Lexikographie*, red. Braun, Peter, Schaeder, Burkhard, Volmert, Johannes, 87-93. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Słowniki PWN [CD-ROM]*. Edycja 2004 w. 2.0. Warszawa.
- Tomaszkiewicz, Teresa. 2006. *Terminologia tłumaczenia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe.

